

Buchbesprechungen

Ressenyes

- Joan Miralles i Montserrat: *L'art de picapedrer de Josep Gelabert (1653). Estudi filologicohistòric*. Barcelona: IEC / Ajuntament de Palma de Mallorca, 2019 (Biblioteca Filològica; LXXXV). 648 pàgs. ISBN 978-84-9965-468-3.
- Josep Gelabert i la llengua dels picapedrers

En analitzar la figura de Guillem Sagrera, el famós arquitecte de la llotja de Mallorca, del Castellnou de Nàpols i de tants altres edificis plens de curiositats, correspondència de motlures i obres ben treballades, Joan Domenge ha destacat la seva formació en el si d'una nissaga de pedrers. És la mateixa instrucció que va rebre Josep Gelabert, de qui he pres els termes que miren de caracteritzar l'edifici del col·legi de la mercaderia, un monument que en el seu text es considera superior i exemplar: «qui vol veura curiositats, correspondències de mol·lures y obres ben treballades vaja a la Llonje», fins i tot abans que a la catedral (Domenge, 2016: 65-77).

Començo per aquí per explicar que el manuscrit de les *Vertaderes traçes del art de picapedrer* és ben conegut entre els especialistes en arquitectura medieval i moderna. El 1977 la Diputació Provincial de Balears ja va editar un facsímil del text, que es conserva a la Biblioteca de Cultura Artesana de Palma, amb número de registre 14906 i signatura C-141C (Gelabert, 1977). A més, en els darrers anys n'han aparegut tres noves edicions, una de bilingüe català/castellà, a cura del professor d'arquitectura Enrique Rabasa (2011), una altra de caràcter pluridisciplinar, a càrrec de diversos membres de la UIB (2014), i la que ara comentem (2019), que deriva en bona mesura del projecte que va donar com a fruit la publicació del 2014.¹

1 Part de l'estudi de l'edició de 2019 s'avança en aquesta publicació i també a Miralles (2013).

El tractat que torna a veure la llum ha estat, doncs, una font cada cop més important per a l'estudi de l'arquitectura medieval i moderna, tant la de Mallorca com la d'un ampli sector de la Mediterrània occidental. Quines eren les opinions dels mestres del segle XVII sobre els edificis del passat? Què consideraven bo i què dolent? Què era digne d'imitar? Què servia per aprendre arquitectura? El text de Gelabert complementa la documentació notarial, eclesiàstica i municipal per entendre la precedència d'uns edificis sobre uns altres, d'unes solucions tècniques i formals respecte a unes altres. Així mateix, és útil per comprendre en què es basava l'orgull professional dels antics mestres de la construcció: l'habilitat, la varietat, la curiositat, la perfecció o la finesa són conceptes emprats per Gelabert que, com ja ha comentat Domenge (2016: 73–74), ens han d'ajudar a superar una visió excessivament utilitària de l'arquitectura medieval.

L'obra de Gelabert també ha estat útil per analitzar la praxi arquitectònica, i no solament la de la seva època, el segle XVII, sinó especialment la de l'anomenat tardogòtic. De fet, el tractat ha interessat sobretot per aquesta raó, igual com darrerament ha cridat l'atenció dels estudiosos el *Llibre de trasas de viax y muntea* de Josep Ribes, un conjunt de dibuixos del segle XVIII conservat a la Biblioteca de Catalunya (Tellia & Palacios, 2015). Ambdues obres, datades en l'època del barroc si tenim en compte la història dels estils, proposen molts dissenys que encara es vinculen a les tradicions constructives gòtica i renaixentista, amb la rellevant diferència que el tractat de Ribes no inclou pràcticament text i, en conseqüència, apareix mancat dels il·luminadors comentaris presents en l'obra del pedrer mallorquí.

Gelabert, que s'ha instruït en l'ofici a l'obrador de son pare, desconeix els llibres sobre el tall de la pedra que des de finals del segle XV s'han estampat a Alemanya, França i Castella, així com la tractadística arquitectònica italiana. La seva informació procedeix, doncs, del seu entorn. El que podem capir en llegir la seva obra és el que ell ha après en veure com treballen els mestres de l'illa i el que ha pensat en escoltar les seves opinions, no sempre coincidents. D'aquesta manera, i sempre amb un ull posat en els grans exemples de l'arquitectura illenca, Gelabert ha mirat d'arribar a una regla segura per construir, és a dir, ha volgut trobar les vertaderes traces de l'art del picapedrer (Rabasa, 2007). En ple sis-cents, un destacat mestre de cases de tradició medieval ha arribat a teoritzar o, més aviat, a enunciar didàcticament principis sobre la seva «ciència» o «art», però ho ha fet sempre a partir de la praxi i de l'experiència directa a peu d'obra, fins al punt que, en determinat moment (f. 123v), afirma que «alguna cosa à de restar a discreció del mestra».

Ara l'estudi filològic explora un tercer aspecte important del tractat. El treball de Joan Miralles, que ja havia inclòs alguns fragments de les *Vertaderes traçes* a la seva *Antologia de textos de les Illes Balears* (Miralles [ed.], 2006), ubica l'obra dintre dels escrits científicodidàctics del segle XVII, en fa una extensa anàlisi lingüística —des de les grafies fins al lèxic, tot passant per la morfosintaxi— i, el que no és menys important, en fa una acuradíssima transcripció i inclou un glossari. Cada cop hi ha més especialistes en història de l'art i de l'arquitectura interessats a saber quina llengua parlaven els pedrapiquers d'època medieval i moderna. Com li deien aquests mestres a les eines que empraven o a les estructures que aixecaven? Quins matisos utilitzaven per referir-se a un tipus o altre de pedra, de terra o de calç? Quins vocables empraven per definir un tipus o altre de mur, d'escala o de volta? En definitiva, en quins termes parlaven del seu ofici? Com no s'oblida de subratllar Miralles, és als textos de caràcter científicodidàctic, juntament amb alguns tipus de documents notarials, on es pot estudiar amb més precisió el vocabulari tècnic del passat.

Aquest coneixement no és sobrer ni ornamental, ja que ens ha de fer superar tants malentesos causats per una nomenclatura estandarditzada que no deriva de la lectura de les fonts catalanes. La voluntat d'explorar el lèxic de la construcció, que ha donat fruits excel·lents en terres balears —des de les impagables entrades del *DCVB* fins al *Diccionari de l'art i els oficis de la construcció*, de Miquel Fullana—, ha fet un altre avenç amb aquesta nova edició del tractat de Gelabert. Per això el llibre que ressenyem és important. ■

■ Referències bibliogràfiques

- AA.VV. (2014): *Vertaderes traçes de l'art de picapedrer de Josep Gelabert —any 1653—*, Palma de Mallorca: Edicions de la UIB.
- Domenge, J. (2016): «Mestre Guillem Sagrera: ¿De Perpiñán a las cortes ducales de los Valois?», dins: *1514. Arquitectos tardogóticos en la encrucijada*, Sevilla: Universidad de Sevilla, 65–77.
- Gelabert, J. (1977): *De l'art de picapedrer*, Palma de Mallorca: Diputació Provincial de les Illes Balears / Institut d'Estudis Baleàrics / CSIC.
- Miralles, J. (ed.) (2006): *Antologia de textos de les Illes Balears*, I, Palma de Mallorca / Barcelona: Institut d'Estudis Baleàrics / PAMSA.
- (2013): «Tipologia textual i lèxic del tractat *Vertaderes traçes de l'art de picapedrer* (Josep Gelabert, 1653)», *eHumanista/IVITRA* 3, 347–397.

- Rabasa, E. (2007): «*De l'art de pedrapiquer* (1653) de Joseph Gelabert, un manuscrito sobre estereotomía que recoge tradiciones góticas y renacentistas», dins: *Actas del quinto congreso nacional de historia de la construcción*, Madrid: Instituto Juan de Herrera, 745–754.
- (ed.) (2011): *El manuscrito de cantería de Joseph Gelabert titulado Verdaderas traças del Art de picapedrer: transcripción, traducción, anotación e ilustración del texto y los trazados*, Palma de Mallorca / Madrid: Col·legi Oficial d'Arquitectes de les Illes Balears / Fundación Juanelo Turriano.
- Tellia, F. / Palacios, J. C. (2015): «Les voltes de creueria del manuscrit *Llibre de trasas de viax y muntea* de Joseph Ribes», *Locus Amoems* 13, 29–41.
- Jacobo Vidal Franquet, Universitat de Barcelona, Departament d'Història de l'Art – IRCVM, C. Montalegre, 6, E-08001 Barcelona, <jacobovidal@ub.edu>, ORCID: 0000-0003-4638-0937.